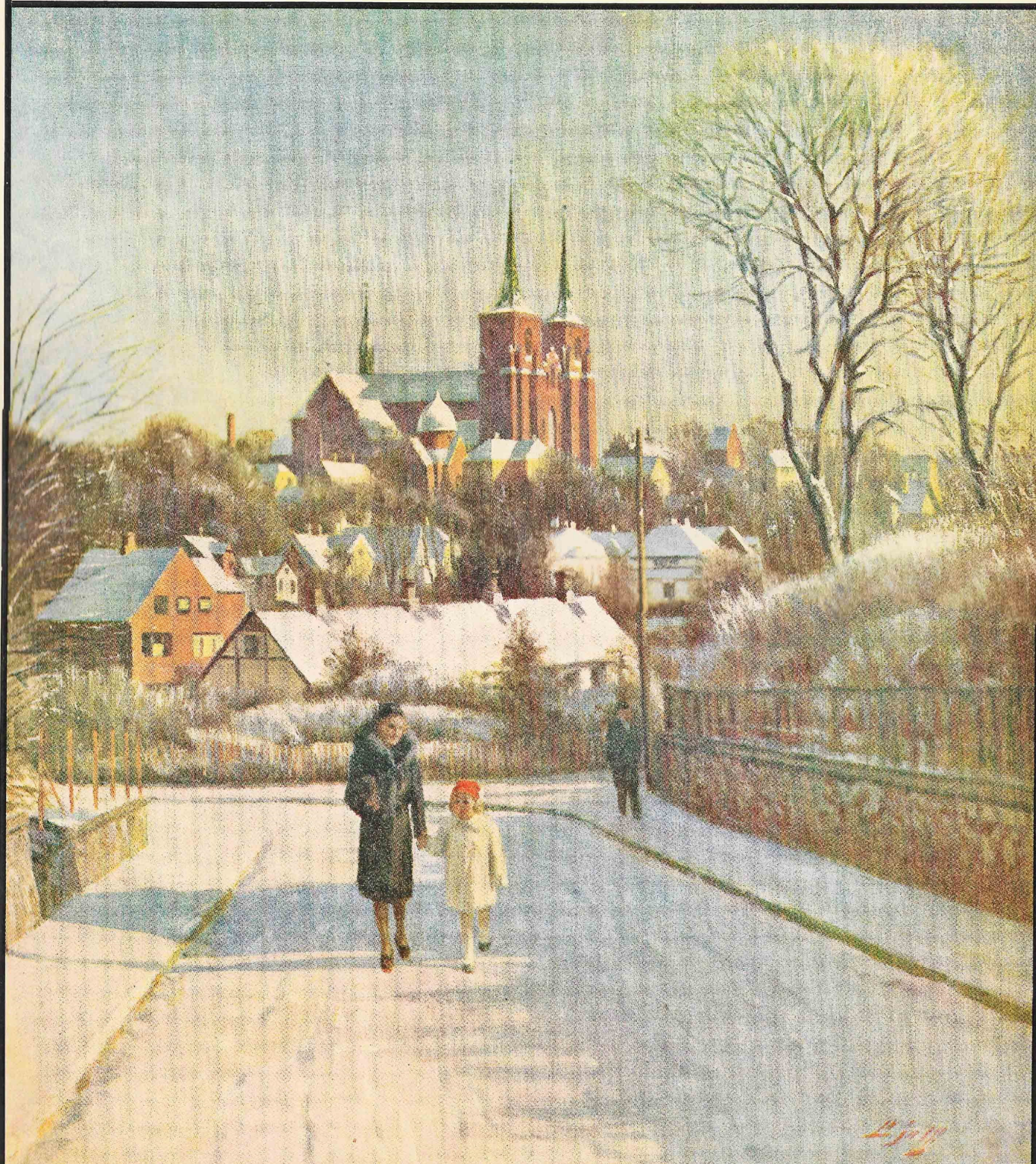

Jul i Roskilde

KAREN OLSDATTER STRÆDE

A F F A N N Y F A N G

I en fremmed By vilde man lægge Mærke til et Gadenavn som *Karen Olsdatter Stræde*. I ens Hjemby er Gadernes Navne saa tilvante, at de langt mere forekommer som en Lyd end som en Realitet. Karen Olsdatter Stræde danner noget af en Undtagelse, i hvert Fald for en Del Mennesker. Mange er de, der har spekuleret over og forespurgt, hvorfor Gaden hedder saadan, beklageligvis uden at have faaet noget bestemt Svar. Hvor vilde man gerne kunne røbe Aarsagen til, at Roskilde har en Gade, der bærer et borgerligt Kvindenavn! Ingen Dokumenter — ingen sikker skriftlig Oplysning derom har hidtil kunnet bringes for Dagens Lys, men der verserer en Gisning, der iøvrigt fører hen til noget ret tænkeligt.

I næsten to Hundrede Aar bar et andet Stræde i Roskilde et borgerligt Kvindenavn, efter Borgmester Herman Schrøders Hustru, Eva Schrøder, f. Motzfelt. Hun havde sammen med sin Mand oprettet et Legat for Latinskoledrenge og lagt Grunden til Meyer-

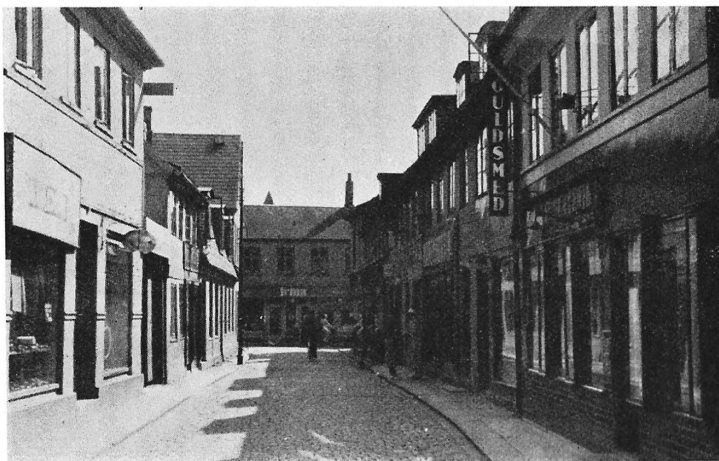
crone Stiftelse. Hvad om en Karen Olsdatter paa lignende Maade har gjort sig fortjent til at blive nævnt? Karen Olsdatter Stræde led flere Gange under de store Ildebrande, som i fortærende Hast lagde Gaderne øde for Huse. Den fængede i de brandfarlige Straatage, og ingen Midler var for Haanden til Slukning. Efter Branden i 1735 mødte tre af Strædets fire Husejere frem for at faa Hjælp til Genopbygning, og Gisningen er da den, at en Karen Olsdatter skal have stillet Midler til Raadighed hertil. Beklageligvis mistede Roskilde ved de store Bybrande ogsaa saa mange Dokumenter, at der stadig er meget, man mangler Oplysning om, især om Byforhold. Men meget tyder paa, at Strædet har faaet sit nuværende Navn efter den sidste Brand. Da endelig en Ordning om Forsikring og Brandforhold kom i Stand, foretoges der i 1761 en Taksation af alle Byens Ejendomme, og i Protokollen herover bemærkes det: *Karen Olsdatter Stræde*, forhen *St. Jørgens Stræde* kaldet. Det fortæller, at Strædets Navn er forholdsvis nyt, ellers vilde det næppe være nævnt i denne Forbindelse. Navnet St. Jørgen har det rimeligvis haft efter Kirken paa Bjerget. St. Jørgensbjerg Kirke var i Middelalderen indviet til St. Jørgen.

Nu, som før ligger Strædet som en naturlig Afbrydelse i Skomagergades lange, nordlige Husrække og er Forbindelsesvej med Bondetinget og derfra videre med Byen mod Nordvest. Fra at være et stille Stræde, hovedsageligt med Beboelser, er det i Dag blevet en Forretningsgade, hvor sund og livlig Handel trives,

det til Trods for, at Bygningerne endnu i saa høj Grad, som Tilfældet er, bærer Præg af Fortid og Ælde.

Karen Olsdatter Strædes Huse er endnu ikke slet saa camouflerede som mange af Hovedgadens Gamlinge. Gennemgaaende bekender de mere ærligt Kulør, endog for enkeltes Vedkommende saa utilsløret som Forfædrene gik dem forbi for et Aarhundrede siden. Endnu et betegnende Træk er der ved Karen Olsdatter Stræde. Det er, som langt tilbage i Tiden, kun til Halvparten sig selv. To Ejendomme paa den østre Side og Ejendommen paa den vestre Side ved

Hjørnerne til Skomagergade breder sig i Dag som forhen med Sidebygninger og Huse omtrentlig midt ned i Strædet. Intet Under, at man derfor ved den nævnte Taksation i 1761 kun finder fire Ejendomme nævnt som værende Karen Olsdatter Stræde. Disse er i Dag blevet til ni. Da Strædet i sin Tid fik Betegnelsen »Stræde«, har det maaske været noget smallere, men større Forandringer, bortset fra Indryk-

Karen Olsdatter Stræde mod Skomagergade.

ning ved Nybygninger, er der næppe sket i det sidste Aarhundrede. Strædets Nr. 10 fortæller herom. En tre Trins Stentræppe fører endnu i Dag fra Huset lige ud til Kanten af det smalle Fortov, som efter Nedlæggelsen af en Tids bred Rendesten i vor Tid har kunnet kiles ind langs Husene. Afdøde Købmand Jørgen Aarestrup fortalte om et Afløb fra »Pjaltensborg« i Karen Olsdatter Stræde gennem Haver ud til Blaa-gaardsstræde, hvilket røber lidt om Fortidens Afløbsforhold.

En Gade, et Stræde er som Menneskene og Tiden. Der kunde ikke i Dag som i 1761 bo en Stadsmusikant, en Postridder, en Vagtmester i Strædet, fordi disse Hverv har ændret Form. Der kunde ikke findes Brændevinskøller, Lo og Lade og Stalde ved Ejendommene. Der kunde heller ikke ligge en Beværtning og et Hjørne, kaldet »Den hvide Svane« i Hjørnet til Skomagergade, hvor der udenfor hang et Skilt med en Svane med udbredte Vinger ved Siden af Murernes Laugsmærker. Borgere og Murersvende søgte der ind til Værten, Snedkermester Peter Severin Nimb, kaldet Vater Ulm, for at faa sig en »Vagtmester«, en stor Snaps til to Skilling med en Øl til. Ind til Strædet var Herberget for de rejsende, baade Murersvende, Skuespillere og Datidens berømte Circusfolk boede der. Øverst paa Loftet fandtes de voksdugsbetrukne Senge til de uheldige fnatsyge. Adgangen til Sidebygningen var fra en udvendig Træppe. Skomagergade Nr. 28 har endnu Ejendom, Grund og Udkørsel ud i Strædet, — man husker Fiskehandler Jensens store Aale-

kar, der inde fra Gaarden sendte Vandstrømme ud i Strædet til Afløb.

Først ved Strædets Nr. 6 begynder det første Hus, der egentlig hører Strædet til. Det er opført i 1890-erne af den meget afholdte Jordemoder, Fru Marie Møller paa en Grund, der ogsaa hørte til Skomagergade 28. Det overtoges senere af hendes Søn, Bogtrykker Felix Møller. Siden 1926 var han ogsaa Ejer af Strædets Nr. 8, et lavtliggende Beboelseshus, hvis Vinduer ind til Gaardsiden betænkelig nærmer sig Jordhøjde. Til dette Hus knytter sig Mindet om Skræder Henriksens Kone, Jordemoder Madam Henriksen, der i Koleraaaret 1853 blev heftig angrebet af Sygdommen. Kl. 9 om Formiddagen var hun — efter en samtidig Meddelelse — gaaet over Gaden til Skræder Lundstrøms Kone, der ventede sig. Madammen mente, at der var Tid til at gaa hjem og koge Suppe til Middagen, men det gik ikke som tænkt. Om Aftenen blev hun baa- ret ud, død af Kolera. Ogsaa hendes voksne Søn, der var kommet hjem fra København for at se til Forældrene, blev syg og døde. Flere andre i Strædet var syge af Kolera, men nogle kom sig.

Mon ikke Strædets Nr. 10 som Type skulde være Roskildes ældste Beboelseshus? Dets nuværende Skikkelse er fortidig. En stor Kampestenssokkel bærer Huset, der indvendig har smaa Rum, et endnu beva- ret, men lukket Skorstensrum med Røghætte i Kø- kenet, Døre med Klinkefald og en Yderdør, der i al sin Skrøbelighed fortæller om Haandgjorthed. I 1810 blev Huset solgt af en »Direktør ved Brandkorpset« og Tømrermester Zimmer og hans Søster til en Gar- ver Isach Kruse, der senere købte endnu en Ejendom i Strædet efter Consumtionskasserer Reiersen, — et Navn kendt indenfor Fugleskydningsselskabets Hi- storie. Senere blev Nr. 10 Møllerenken Madam Hauer- bergs og derefter fra c. 1860 i mere end 80 Aar Fa- milien Hartvigsens. Her boede Strædets anden kendte Jordemoder, den strenge Distriktsjordemoder Ane Kir- stine Hartvigsen, og naaede en høj Alder. Det fortælles om hende, at hun altid var forsynet med Kamfer- draaber, naar hun tog ud i »Forretninger«. Man tæn- ker straks: for hendes Patienters Skyld! Men Draaberne var til hende selv. De Tilstande af Uhygiejne, som en Jordemoder i hendes Tid kunde være udsat for at arbejde under, gjorde lidt Opfriskning nødvendig.

Strædets østre Hjørneejendom mod Bondetinget ejedes fra 1851—1896 af Vejpikeur, senere Amtsvej- inspektør Jens Ahrner Manniche. Den kaldtes »Grønne- have« og skal med sine Omgivelser have været et Lyspunkt i Karen Olsdatter Stræde. Haven, som Vej- inspektøren ofrede sin store Interesse, var dejlig og forekom de forbigaaende næsten hemmelighedsfuld,

skjult som den var bag et massivt Stengærde langs Hjørnet til Bondetinget. Det var bevokset med Pim- pinelleroser, og indenfor hvævede Frugttræerne sig uden at tage Udsigten bort til Domkirken i dens fulde Højde. I Huset, der i Dag ligesom Stald- og Bagbyg- ningen er beboet af flere Familier, boede Manniche med ni Børn, der alle blev kendte Roskilde- og Egns- borgere. I Haven byggede den senere Ejer, Feldbere- der Kruse, den nuværende Ejendom Nr. 12.

Den Stadsmusikant, der i 1761 ejede Ejendom i Strædet, bar det klingende Navn Bartholomæus Philip Schreiber. Han boede i Roskilde i 21 Aar, købte Hamborg Herberg i Skomagergade 1770, men blev Aaret efter Stadsmusikant i København. Han efter-

fulgtes i 1830erne af Roskildes sidste Stads- musikant, Roskilden- seren Søren Chr. Just Sørensen, hvis to Ef- terkommere, Musik- direktør Theodor Sø- rensen og hans Søn Chr. Sørensen, ogsaa begge havde deres Bo- pæl i Strædet og paa en vis Maade satte et musikalsk Præg paa Livet der. I de gamle Huse lige med Jor- den var der ingen Anordninger for Lyd- dæmpning, saa sæd- vanligvis strømmede

Karen Olsdatter Stræde Nr. 8 og 10 til højre, Nr. 13 og 15 til venstre.

Tonerne fra Violin, Klarinet og Piccolo og ikke at forglemme Hornorkester, da det kom paa Mode, frit ud over Omgivelserne. Den gamle Musikdirektør Th. Sørensen var en streng Mand, myndig, men dog med et gemytligt Smil. I Samtale var han ualmindelig slagfærdig, derom vidner adskillige Anekdoter. Han holdt selv Køretøj til sine Landture og var iøvrigt meget hesteinteresseret, hvilket førte til lidt Heste- handel. Baade han og hans Søn, der døde 1937 kun lidt ind i Tresserne, havde kendte Orkestre, der spil- lede i Byen og paa Egnen. Chr. Sørensen boede i Nr. 13 sammen med sin Moder og Søster i en Ejen- dom, de selv havde bygget. Th. Sørensen havde siden 1870 haft Bopæl i Hjørneejendommen til Bondetinget, Nr. 15, den havde forud tilhørt en Maler Wergmann, en kendt Haandværker og Borgervæbningsmedlem. Fra gammel Tid var det en Gaard, hvorfra der var Udkørsel til Bondetinget. I 1761 beskrives den næsten som i Dag med en tre Fags Kvist »durk gennem Byg- ningen«, og det har den endnu. Det maa anbefales Nutidsmennesker at kigge lidt nærmere paa denne Bygning inde fra Gaardsiden. Den staar endnu med sine Smaaavinduer og lave Døre som en tro Kopi af Fortidens Beboelse. Hvor smaat og i vore Øjne uende- lig indskrænket Mennesker, selv af de mere velstillede Klasser, har boet før i Tiden, gør man sig almindelig- vis ikke Tanker om. — I Ejendommen er der endnu Musik — dog kun i en Musikhandel.

Til Strædets Nr. 11 kan vi stedfæste Beboelsen for den initiativrige Foregangsmand for Byens Vel og

Forskønnelse for et Aarhundrede siden, Skrædermester Jens Nicolaj Lundstrøm. Han var blandt andre af Byens Borgere de frembrydende frie Ideers Mand, medvirkede til Oprettelsen af et Sygehus for »den tjenende Klasse«, havde en Del borgerlige Hverv og Embeder og blev til sidst Forstander paa Fattiggården. Han efterlod sig nogle Dagbogsoptegnelser, særlig vedrørende Begivenheder her i Roskilde, hvorved hans Minde særlig er bevaret. I Huset boede senere en Snedker Schou, hvis Kone, Madam Schou, og senere deres Datter Laura var meget kendte Damer paa deres Tid. De var nemlig Byens mest paa-skønnede og agtede Dameskræderinder, hos hvem de »rigtige« Damer til helt ind i Halvfemserne fik syet deres stoffyldte Kjoler med utallige Stiver, Fjedre og Rucher indvendig og Falbelader og Garneringer udvendig. Der lærte ogsaa de »bedre« unge Piger at sy, — dengang Kjolesyning var en Kunst i Haanden og en Taalmodighedsprøve for ringe Betaling.

Det Aarestrupske »Pjaltborg« maa rimeligvis søges omkring Strædets Nr. 9 eller 7, hvor der ved Udgravning er fundet en opfyldt, men endnu fugtig Jordbund. Om Nr. 9 er der ikke stort andet at sige, end at det er ombygget eller opført af Maler Thillerups Familie, maaske i 1860'erne. Mellem Thillerup og Snedker Nimb i »Den hvide Svane« var der, som mellem Beboerne i Strædet i det hele taget tværs over Strædet og i hverandres nære Nærhed, en vis Forbindelse. De to Mænd deltog saaledes med særlig Bevilling sammen i Krigen 1864 som Markentendere, — et ikke ufarligt Hverv, som da ogsaa nær havde kostet Nimb Livet.

Nr. 7 er det sidste egentlige Karen Olsdatter Stræde Hus paa Strædets vestre Side. Numrene 1, 3 og 5 har nok Numre i Strædet, men hører som nævnt til Hjørnестedet i Skomagergade, Nr. 32. — Nr. 7 blev det Hus, der kom til at samle Opmærksomheden om sig. Her var det, at Smedemester N. P. Nielsen lagde Grunden til den nuværende Roskilde Maskinfabrik, og her oparbejdedes senere en Virksomhed, der voksede Aar for Aar og slog Strædets Navn fast, næsten bogstavelig fik Strædet til at vokse i Publikums Bevidsthed. I 1891 vovede en ung, ukendt Guldsmedesvend, Christian Andersen, at slaa sig ned her i en lille ledig Stueejlighed og begynde for sig selv. Han kaldte sig »den billige Guldsmed i Karen Olsdatterstræde«, og dermed var det gjort, — bistaat af hans og hans Kones, Anna Enigs, personlige Egenskaber. Før hans Tid havde Strædet ikke haft egentlige Forretninger, men med ham og ogsaa med Forholdenes Vækst faldt det naturligt at placere Smaafortretninger i det hidtil upaaagtede Stræde. Siden 1923, ved en ung Slægtning Guldsmed Willy D. Enigs Tiltræden i Firmaet: C. Andersen og Enig, fortsattes Forretningens Fremgang og Udvidelse og — blandt andet — med det Strædets Betydning. En kendt Kunstners Navn er

ogsaa knyttet til denne Ejendom. Det er Sølvsmeden, Keramikeren og Billedhuggeren Georg Thylstrups. Han boede her som Barn hos sine Forældre, Typograf Thylstrup og Karna Thylstrup, der var Damefrisørinde og derfor i de Tider havde Haarfletninger som Skilt i et Udhængsskab paa Muren. Georg Thylstrup fik sin første haandværksmæssige Uddannelse hos Guldsmed Andersen.

Før Guldsmed Andersens Forretning frapperede Publikum, skal det dog retfærdigvis nævnes, at der var Præcedens for at kaldes »billig« i Karen Olsdatter Stræde. I Nr. 5, netop i en lille Stue, dog med et Par Butiksruder, skjulte der sig et Eldorado i »Billig Jacob«s lille Forretning. Han var Bogbinder, som en Bog- og Papirhandler forhen kaldtes, han var »Billig-Jacob«, om hans Bagnavn, Nielsen, bekymrede man sig ikke. Han var gennem mange Aar Karen Olsdatter Strædes Centrum, lige søgt af Skoledrenge, der til ham solgte deres forhadte Grammatiker og Skolebøger efter endt Skolegang, — af Bogelskere, der undertiden efter et stille Studium af hans overfyldte Vinduer kunde finde en Perle i hans billige Antikvariat, som af Børn, hvis meget smaa Sparepenge hos ham kunde forvandles til det mest eftertragtede Flitterstads i Papir og Farver. Med en Sum af 66 Ore kunde et Barns Julegaver være reddet baade til Far, Mor og flere Søsken i Billig-Jacobs Butik. Men man var ogsaa dengang tilfreds med at faa et kønt Julekort foræret. Billig-Jacob var lige til sin høje Alderdom, da hans Forretning omsider havde faaet

Indgangsdøren til Nr. 10.

større Lokaler at arbejde i, Jordens mest beskedne og taalmodige Mand, en Repræsentant for det lille Proovinsstrædes lille Butik, hvor man endnu, om den findes, venter at finde det usædvanlige i Ting og i Priser, som de andre ikke har eller fører.

I Karen Olsdatter Stræde trives i Dag pæne Forretninger uden Pomp og Pragt, men dog adskilligt langt fra dem med Stuevinduer og Indgang inde fra Trappegangen. Strædet er forretningsmæssigt set blevet en kraftig Udløber paa »Strøget«, men over dets nordlige Ende, det egentlige Stræde, hviler endnu et Skær af Fortidens Fordringsløshed og rolige Tempo, skønt Strædet nu er en stærkt benyttet Færdselsvej. En Maler Wergmann kunde godt endnu i Dag komme ud fra Hjørnестedet Nr. 15 klædt i sin Borgervæbningsuniform, det grimme Plankeværk om Hjørnet til Bondetinget tænkes erstattet af det bulede Stengærde, og en kappe- og krinolineklædt Madam Hartvigsen komme ned ad Stentrappen til Nr. 10 for at stige til Vogns i sin Jordemoderstol. I den lille brostensbelagte Gaard i Nr. 15 kunde der endnu under det store Træ være Plads for en hyggelig Aftenpassiar med Punch og Piberøg for Strædets gæve Borgere. Og om den ukendte Karen Olsdatter pludselig tren frem og kiggede paa sin Navne, — mon ikke et og andet i Strædet endnu vilde forekomme hende bekendt?